

Några funderingar kring Think Pink-fallet

Andrea Hjärne, senior miljöjurist vid Avfall Sverige, om Think Pink-domen och pågående lagstiftningsarbete.

Ingen har nog kunnat missa att dom meddelats i Think Pink-målet, det största miljöbrottmålet någonsin i Sverige. Huvudförhandlingen pågick i 84 dagar. Sammanlagt tio personer döms för brott, varav sju till fängelse. Det rör sig om chefer, anställda, avfallsmäklare, fastighetsägare och en konsult. Fyra av de dömda får näringsförbud på 5-10 år och fem dömda ska tillsammans betala sammanlagt omkring en kvarts miljard kronor i skadestånd till bland kommuner och drabbade fastighetsägare. Men historien är inte slut här. Sannolikt kommer domen att överklagas till hovrätten. Flera av personerna är dessutom åtalade för ekonomisk brottslighet kopplad till avfallsverksamheten, bland annat grova bokföringsbrott. Den rättegången förväntas starta i höst. Utöver detta är inte omöjligt att det väcks enskilda stämningar om skadestånd.

Påföljden och kommande straffskärpningar

Koncernledaren för Think Pink dömdes till 6 års fängelse, 10 års näringsförbud och ett omfattande skadeståndsansvar. Man hade kunnat tro att det innebär att en person för första gången i miljöbalkens historia har dömts till det hårdast föreskrivna straffet som finns att utdöma för grovt miljöbrott, som är just 6 års fängelse.

Men nej. Visserligen har den längsta möjliga tiden för näringsförbud bestämts: 10 år, vilket räknas från det att domen vunnit laga kraft. Däremot har inte högsta straff för grovt miljöbrott bestämts. Straffvärdet för en enda gärning som bedömts vara grovt miljöbrott ska enligt 29 kapitlet miljöbalken bestämmas inom spannet fängelse i 6 månader upp till 6 år. Koncernledaren dömdes för 19 fall av grovt miljöbrott, vilket i teorin skulle bli 19 gånger 6 år. Men när gemensam påföljd ska bestämmas för flera brott (s.k. flerfaldig brottslighet) gäller generellt enligt brottsbalken en särskild straffskala som i detta fall innebär att när man räknar ihop straffvärdet får det svåraste straffet för de enskilda brotten inte överskridas med mer än två år (vilket lite missledande brukar kallas för mängdrabatt, men som bl.a. syftar till att ett sammanräknat straff inte ska bli oproportionerligt). Det hårdast föreskrivna straffet kan alltså idag bli sammanlagt 8 år för flerfaldig grov miljöbrottslighet.

I framtiden kan antagligen strängare straff än så dömas ut. Miljöstraffrättsutredningen föreslår nämligen i sitt betänkande (SOU 2025:14), som är på remiss till den 31 augusti, att straffsatsen för grovt miljöbrott ska öka till max 8 års fängelse. Om förslaget genomförs blir maxstraffet för flerfaldiga grova miljöbrott 8+2 år.

Inte nog med det. Flerbrottsutredningen föreslog i sitt betänkande Skärpta straff för flerfaldig brottslighet (SOU 2023:1), ett antal lagändringar som syftar till att skärpa straffen

för dem som vid ett och samma tillfälle döms för flerfaldig brottslighet. Regeringen valde att inte gå vidare med dessa förslag. Den 5:e juni i år överlämnades i stället Straffreformutredningens betänkande (SOU 2025:66), som bland annat föreslår en helt ny struktur för påföljdssystemet enligt brottsbalken och en ny regel för bedömningen av flerfaldig brottslighet, för att öka genomslaget för tillkommande brott. I januari tog regeringen även emot promemorian Ett utvidgat näringsförbud på grund av brott (Ds 2024:35), där det bland annat föreslås att tiden för näringsförbud höjs till max 15 år, i stället för max 10 år.

Det pågår många förändringar samtidigt inom såväl miljörätts- som straffrättsområdet, som gör att det är svårt att få överblick över de sammanlagda effekterna. Vi kan i alla fall vänta oss att påföljderna för den här typen av miljöbrott blir ännu högre i framtiden.

Avfallsmäklare och konsulter

Något annat som förtjänar särskild uppmärksamhet är de olika roller som de dömda i Think Pink-målet har haft i förhållande till avfallsverksamheten:

Avfallsmäklare (en roll som är anmälningspliktig till länsstyrelsen) kan alltså dömas för miljöbrott. Mäklare har ofta ingen egen befattning med avfallet och bedriver inte heller själv miljöfarlig verksamhet.

Miljökonsulten dömdes till 2 års fängelse och skadeståndsansvar. Konsulten är även certifierad provtagare och var vid tillfället för gärningarna anställd vid ett välrenommerat konsultbolag som bland annat utför "alla på marknaden förekommande miljöcertifieringar av byggbranschen". Tingsrätten skriver att konsulten har medverkat genom att "... få verksamheten att framstå som seriös, att ta den i försvar gentemot tillsynsmyndigheten samt genom vilseledande provtagningar och rapporter." I domen menar tingsrätten att vilseledande gentemot tillsynsmyndigheterna förekommit i stor utsträckning. Oriktiga uppgifter, osanna eller falska handlingar och liknande metoder har använts i flera fall.

En oberoende konsult är avgörande för att tillsynsmyndigheten ska kunna bedöma om en verksamhet, exempelvis med avfallshantering, innebär risker för miljö och hälsa och huruvida verksamheten följer miljöbalkens regelverk. Det är en sådan konsults rapporter som ofta ligger till grund för miljökontrollen, som i Sverige baseras på att verksamhetsutövaren har en egenkontroll och själv är den som anlitar, bekostar och tar emot rapporterna från konsulter, provtagare och analysfirmor och ser till att de lämnas in till myndigheten. Miljötillsynsmyndigheterna i Sverige gör sällan några egna besiktningar eller provtagningar, och anlitar än mer sällan egna experter för validering av verksamhetsutövarens uppgifter. Det är inte bara i Think Pink-fallet som rätten kommit till slutsatsen att analysprotokoll och andra dokument har dolts eller ändrats, i syfte att vilseleda tillsynsmyndigheten. (Se till exempel Göta hovrätts dom den 9 mars 2021 i "Batterifallet" (mål nr B 1902-20) om ändrade analysprotokoll).

För att detta tillsynsbaserade kontrollsystem ska fungera är det helt nödvändigt att myndigheterna kan lita på konsulterna.

Förutom straffskärpningar föreslår Miljöstraffrättsutredningen en mer omfattande vandelsprövning av den som avser att bedriva en anmälnings- eller tillståndspliktig miljöfarlig verksamhet. Miljötillståndsutredningen föreslår i det nyligen remitterade delbetänkandet (SOU 2024:98), att i princip alla avfallsverksamheter som idag är anmälningspliktiga till kommunen, ska kräva ansökan om igångsättningsbesked hos en ny miljötillståndsmyndighet. Förslagen stärker kontrollen över verksamheterna, men riskerar samtidigt att medföra en ökad regelbörda som även drabbar seriösa verksamheter och ökar avfallsbehandlingskostnaderna.

Europol ser avfallsbrottslighet som en av de mest lukrativa verksamheterna som årligen omsätter miljardbelopp i euro. Trots skärpt miljölagstiftning ökar vinsterna för den organiserade brottsligheten. Ju svårare och dyrare det blir att göra sig med avfall på ett legalt sätt, desto mer lönsamt för de som inte respekterar lagen. Och desto viktigare blir det att tillsynsmyndigheterna ligger före – inte efter – brottslingarna.